

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ПРОВІДНІ МОТИВИ РОМАНУ "БЕРЕСТЕЧКО" Л. КОСТЕНКО

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська мова
та література»
Петренко Ельвіри Володимирівни

Науковий керівник:
Гноєва Ніна Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
--------------------	----------

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ І РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО В КРИТИЦІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ..	4
--	----------

1.1. Проблеми вивчення творчості Ліни Костенко в критиці та літературознавстві.	4
1.2. Мотив у науковому дискурсі.	12

Висновки до розділу 1	16
------------------------------------	-----------

Розділ 2. МОТИВНА СТРУКТУРА РОМАНУ "БЕРЕСТИЧКО"	19
--	-----------

2.1. Мотив національної свободи й особистої свободи	19
2.2. Мотив зради в романі «Берестечко»	24
2.3. Роль мистецтва слова в духовності нації.....	29

Висновки до розділу 2	33
------------------------------------	-----------

ВИСНОВКИ	35
-----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
---	-----------

ВСТУП

Актуальність теми. Тема дослідження є актуальною, оскільки роман «Берестечко» Ліни Костенко є одним з найвідоміших творів української літератури XX століття, який має глибокий вплив на культурні, соціальні та моральні цінності українського народу. Роман присвячений подіям Хмельниччини та Берестецької битви, що сталися в 1651 році. Ця тема є важливою не лише для історії України, але й для всього світу, оскільки вона стосується питань національної свободи, вільного розвитку особистості та національної ідентичності. Дослідити інтерпретацію образу Богдана Хмельницького в романі «Берестечко».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в науковому семінарі «Провідні мотиви і поетика української літератури XX–XXI століть» на кафедрі історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану її наукових досліджень: «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури IX–XXI ст.».

Мета й завдання дослідження. Розкрити провідні мотиви роману "Берестечко" Ліни Костенко.

Завдання роботи:

- розкрити роль мистецтва слова в духовності нації;
- розкрити рецепцію творчості Ліни Костенко в критиці та літературознавстві;
- з'ясувати особливості мотиву в науковому дискурсі.
- визначити роль мотиву свободи у створенні образу Богдана Хмельницького та інших персонажів роману;
- виявити взаємозв'язок мотиву національної свободи та внутрішньої свободи особистості;
- проаналізувати вплив особистого стану головного героя на його дії та результати битви під Берестечком;

- дослідити тему вірності та зради у романі та її взаємозв'язок з мотивом національної свободи;
- проаналізувати мотивну структуру роману та виявити її зв'язок з основною темою.

Об'єкт дослідження – історичний роман у віршах «Берестечко» Ліни Костенко.

Предмет дослідження – провідні мотиви роману «Берестечко» Ліни Костенко.

Методи дослідження. У цій роботі було використано культурно-історичний метод, за допомогою якого ми генетичним шляхом з'ясовуємо культурологічні та історичні джерела тексту. Також використовуємо порівняльно-історичний метод, адже йдеться про відтворення історичної події у літературному творі. Психологічний метод також важливий у цьому дослідженні, адже дозволяє простежити зв'язки між автором, твором та читачем. Також важливою є суб'єктивність відтворення подій автором.

Наукова новизна одержаних результатів. Доповнено характеристику провідних мотивів твору.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути корисними для подальшого вивчення української літератури, а також для розуміння національної історії та культури.

Апробація результатів роботи. Розділи роботи обговорювалися в науковому семінарі «Провідні мотиви й поетика української літератури XX–XXI століть».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг дослідження становить 40 (сорок) сторінок та 4 (чотири) сторінки списку використаної літератури з двадцяти трьох позицій.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ І РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО В КРИТИЦІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

1.1. Проблеми вивчення творчості Ліни Костенко в критиці та літературознавстві.

В українській літературі 1960-х, з часу появи яскравого і дивовижного явища «шістдесятництва», відбувається постійний пошук новаторських форм, методів і прийомів осмислення феномену людини та її буття. За словами С. Барабаш «шістдесятництво у його художньому оприявненні визначало напрямки подальшого розвитку рідної літератури на українських землях і проклало мости до мистецтва світової української діаспори» [1, с. 3]. Наприкінці 1960-х - на початку 1970-х років ці автори звернули увагу на необхідність художньої інтерпретації національної історії: романи П. Загребельного, Ю. Яновського, В. Винниченка, О. Гончара та ін., історичні романи П. Загребельного, Р. Іваничука, І. Білика, Ю. Мушкетика та інших, а також створений у цей час феномен «хімерної прози» знаменували собою новий підхід до проблеми художнього осмислення української історії. Однак невдовзі стало зрозуміло, що таке осмислення має супроводжуватися зміною художньо-літературної естетики, що призвело до появи абсолютно нового підходу до розвитку сучасної художньої літератури, яка відтворювала естетичні, морально-етичні, ідеологічні та філософські доміанти досліджуваного періоду.

Такий творчий підхід не був особливим винаходом українських письменників цього періоду, а відповідав загальній тенденції розвитку світової художньої літератури (з усім її етнічним забарвленням): прикладом цього є романи Г. Г. Маркеса, У. Еко, М. Павича та багатьох інших авторів. Ці митці чітко діяли за принципом «душа тисячоліть шукає себе в слові», як афористично сформулювала Ліна Костенко назву розділу своєї збірки «Сад нетанучих скульптур» [14].

Ліна Костенко на питання, з чого для неї почалося шістдесятництво, відповіла – «з почуття солідарності» [6]. Зрозуміло, що митці, які творили в рамках руху

шістдесятництва піддавалися неабияким утискам з боку уряду та певної частини суспільства. Як зауважує сама Ліна Костенко щодо специфіки її однодумців: «це і естетичне явище, і політичне. Тоталітарна система ж не залягає лише у площині політичній, вона демонтує культуру, вона нищить естетику». Поетеса із захопленням, повагою та сумом водночас говорить про своїх товаришів як про «дивовижну когорту творчих і етично обдарованих людей», і період їх появи описує так: «несподівано і одночасно прийшли люди з талантом і совістю» [6].

Шістдесятництво – це опір тоталітарній системі шляхом розповсюдження культури слова. Визначення митця «шістдесятником» не зупиняється на сухому трактуванні посилу назви, проте поширюється на стан душі, ідеї та пріоритети письменника. Саме українське слово, що продовжувало виявляти себе у творах цього молодого покоління і було тим супротивом всепоглинаючій системі. Як говорила сама Костенко: «Мистецький і політичний протести – це були дві складові одного цілого, і не мистецький протест починався з політичного, а навпаки». Такий алгоритм пояснюється нею просто й метафорично – «художник не міг жити в тих умовах, він задихався» [6].

Перше видання «Берестечка» з'явилося влітку 1999 року, хоча побачити світ могло і набагато раніше, ще після видання збірки «Мандрівки серця» 1961-го року. Проте, з історичних, політичних, та, можливо, навіть, особистих причин випуск роману відкладався, адже її поезія з цього часу знаходиться під пильним оком політичної цензури. У тому ж році поетесі було вручено диплом Почесного доктора Національного університету «Києво-Могилянська академія». Після 1961-го року наступила тиша довжиною в шістнадцять років. В. Є. Панченко у вступній статті до однієї із книг про життя і творчість поетеси писав про це так: «Алегоричні «гранітні риби» Ліни Костенко – чи не найпереконливіша відповідь на питання про причини її зтяжненого вимушеного мовчання [4, с. 6]. Під «гранітними рибами» науковець має на увазі поета, митця, якого позбавили свободи слова та безпеки, Панченко посилається на алегорію, яку ввела раніше авторка у свій вірш «Гранітні риби». Друге видання роману «Берестечко» відбулося аж у 2010-му році, було оприлюднене видавництвом «Либідь» і мала

загальний тираж 14 тис. примірників. Через рік тим же видавництвом було видано монографію Івана Дзюби про Ліну Костенко під назвою «Є поети для епох» (2011).

Про період тиші у літературній кар'єрі поетеси Дзюба зазначає, що «навіть коли воно [слово] мовчало – то було промовисте мовчання» [6], яке так чи інакше, все ж спонукало до переоцінки навколишнього середовища, наприклад – чи правильно ми ставимося до поетів, митців, людей, які визначають ціле суспільство, представниками якого вони є.

Ми можемо бути вдячними за те, що рано чи пізно, але ми маємо можливість помандрувати сторінками одного із найкращих творів української Сапфо, адже деякі із її збірок так ніколи і не були випущені. Це, наприклад, книга поезій «Зоряний інтеграл», що, як висловився В. Панченко, була «розсипана» 1963 року. За словами літературознавця не побачив світу також запланований на випуск 1966 року том в серії «Бібліотека поета» та збірка «Княжа гора» (1972) [19, с. 207]. Виданий наприкінці тисячоліття твір «Берестечко», до того був частково показаний читачеві у харківському журналі «Прапор» (1989, № 6). У журналі перед нами представ Богдан Хмельницький «занурений у спогади про його Гелену» [19, с. 208].

Творчість Костенко досліджували велика кількість літературознавців. Одним із питань, які ставили вони перед собою – у чому особливість її натури та таланту, що вже котре століття вона залишається на п'єдесталі корифеїв української літератури? І. Дзюба у своїй книзі це описав дуже розгорнуто. Колега поетеси говорить про «органічну відстороненість від імпульсів суєтної злободенності» [6] шістдесятниці та її «чутливому сприйняттю і переживаннях великих моральних і громадянських проблем та запитів доби» [6], звертає увагу на «природність і чистоту [її] ліричного світу, культуру письма, незалежність голосу» [6], а також «виразно вгадувану вже масштабність творчої особистості». На його професійну та особистісну думку такі особливі на той час характеристики привернули увагу читачів, які в свою чергу потребували «слова чесного і яскравого» [6]. Д. Дроздовський привертає увагу до такого важливого аспекту: «Творчість Ліни

Костенко – більше за творчість. Вона виростає з минушини й сьогодення, з радості й смутку, зрештою – з моральної величі» [7, с. 315].

У своїй книзі про життя та творчість Ліни Костенко Дзюба розповідає про неї, як про людину, яка говорити про себе не любить. Саме тому дізнатися щось саме з її вуст є неабиякою вдачею, і саме у цьому літературному творі ми знаходимо майже скарб – невелике, проте інформативне інтерв'ю видатної поетеси. Сам літературознавець каже, «що життєпис Ліни Костенко – у її слові», а слово це, в свою чергу є «невід'ємною частиною історії України, її культури і персоналітету вже більш як півстоліття» [6]. «У ньому [слові] знаходили відгук своїх тривог і покріплення своєї віри в Україну та своїм надіям на її краще буття» [6], безсумнівно, що саме «Берестечко» знайшло і продовжує знаходити читачів, які можуть вбачати у цьому романі свої переживання та надії.

У праці «Проблема історичної пам'яті у творчості Ліни Костенко» [9, с. 6] авторка, Г. Жуковська, розкрила особливості художнього втілення надважливої проблеми – історичної пам'яті. Адже українському народові під час війни надважливо пам'ятати історичні події, бо історія циклічна і ми також зараз бачимо наслідки «братерства» із московитами. Жуковська, науковий доробок якої вміщує в себе не одне дослідження спадку Ліни Костенко, стверджує, що підґрунтям історичних творів шістдесятниці стала: «ідейно-художня концепція історичної пам'яті», основою якої в свою чергу є «вміння відчувати й відтворювати складний зв'язок часів і водночас глибоко проникати у суперечності нашої епохи» [9, с. 5].

Як пише Л. Нагорна, «на кожного історика тисне суспільний контекст, і свідомо чи несвідомо він реагує на виклики своєї доби», а якщо простіше, то історики пишуть про теми, які напевне будуть відгукуватися у пересічного поціновувача [15, с. 9]. Хоч ми не можемо назвати Ліну Костенко істориком, проте вона бере на себе одне із завдань, які ставлять перед собою історики – донести історію до людей, що авторка майстерно реалізує. І хоч поетеса справді висвітлила у творі саме найбільш актуальну суспільно-політичну тему того часу,

причина була не в її намаганні відповідати настроям оточення, проте саме її власне авторське чуття та пріоритети світогляду.

У своїй ліриці Костенко інтерпретує ідеї не тільки суспільного масштабу, але і власні, які, проте, все ж часто повторюють проблематику навколишнього середовища. Ми можемо бачити, як тонко поетеса переплітає особистісну та загальновизнану проблематику в концепцію своїх творів. Саме мотив національної історії є притаманним її найвизначнішим творам, разом із мотивами щирого кохання, дитинства та вагомості слова в духовності людини та нації. Такий мотив також присутній в інших творах української поетеси, як наприклад «Маруся Чурай», «Древлянський триптих», «Князь Василько», «Горислава Рогніда» та ін. Літературна новизна надбання Костенко полягає в неупередженому ставленні авторки до подій минулого. Реалізуючи у поезіях історичний мотив, авторка «руйнує усталені, популярні міфи та підриває благоговіння до історичних осіб», так, як вона зробила із образом Богдана Хмельницького [9, с. 6]. І, як правильно зауважила Жуковська, написання подібної літератури у шістдесятниці «спричинене прагненням залучити читачів до пошуку правди про історичне минуле» [9, с. 6], чим необхідно займатися не лише зараз, а і буде необхідним надалі, аж поки наш народ не навчиться на своїх помилках і не стане цінувати себе.

Зображена картина світу сприяє відображенню логічного зв'язку між подіями, які відбулися в минулому, та їх впливом на теперішнє. Якщо йдеться про часові виміри у романі, то зауважмо, що у романі «Берестечко» є художній прийом містка у майбутнє і це зазирання у романі є містичним, адже долю Богдана Хмельницького та України у романі читач дізнається від ворожки. «Невпинний рух часу в ліриці Ліни Костенко, - пише Жуковська, - осмислюється через неперервний діалектичний перехід минулого в сучасне і майбутнє» [9, с. 6]. Мотив часу, його невпинності, пересічення часових доріг дуже часто зустрічається в творах української авторки, про це дослідниця також говорить, що «ліричний хронотоп поетеси позначений поглибленою змістовністю, яка

пов'язана з прагненням конкретний, особистий час зіставити з історією, з вічністю» [9, с. 6].

Основні твори Ліни Костенко, в яких на першому місці виступає мотив історичної пам'яті є «Берестечко» та «Маруся Чурай». До того ж їх поєднують спільні мотиви про значущість літературного слова для нації, мотив нещасного кохання, зради та ін. Жуковська також зауважує, що проблема історичної пам'яті виявляється та розвивається «у двох сюжетних лініях»: особистій («доля головних героїв») та історичній («пов'язаній з боротьбою українського народу за своє визволення», при цьому ці лінії «тісно переплітаються, композиційно утворюючи цілісність» [9, с. 9].

Що важливо у прагненні авторки до втілення ідеї значущості національної історії на сторінки наших книг, це те, що саме у неї слова розуміються та відчуються неймовірно доступно. Ці ідеї висловлені прямо і чітко, інтерпретуючи проблеми тогочасного суспільства на сьогодинське середовище, так, щоб поціновувачу літературного слова було легко провести паралелі між тим часом і сучасністю. Саме це має на увазі Жуковська, пишучи, що «поетичне моделювання історичної пам'яті в ліриці Ліни Костенко створює відчуття присутності історії в нашому сьогоденні» [9, с. 6]. Цю думку також доводить Стадніченко О.О., зазначаючи, що поетеса не дарма написала роман у формі монологу Хмельницького, це був її майстерний спосіб «донести до читача в умовах тоталітарної системи тривожні, відверті роздуми автора про долю України» [21, с. 2].

Про долю нашого народу в цілому шістдесятниця влучно зауважила: «Зрештою, ми є тому, що нас не може бути» [9, ч. 80]. Поетеса має на увазі той неймовірний феномен існування української нації та її незнищенності, адже те, що на сьогоднішній день нам вдалося зберегти свою ідентичність, незалежність та навіть слово, яке так намагалися в нас забрати, можна вважати дивом.

Повертаючись до реалій українського суспільства у період написання роману, то це можна описати одним реченням – «тема поразки була на часі», - саме так висловлюється В. Панченко про період із другої половини 1960-х по 1970-ті роки,

період, коли «Берестечко» вже мало б бути надрукованим [19, с. 208]. Зважаючи на ситуацію, він також писав, що «історичний роман варто читати як твір-попередження» для всього українського народу, як його «вождів» так і простих громадян [19, с. 208]. Сюжетом роману Ліни Костенко є спогади й роздуми Богдана Хмельницького щодо найбільшої трагедії за його гетьманство – поразки козацького війська під Берестечком 1651 року. Роман побудований на внутрішньому монологі переможеного полководця, протягом всього твору ми спостерігаємо рефлексії головного героя щодо подій того страшного дня. Хмельницький задумується над першопричинами такого розвитку подій в аналізі свого середовища, історії своєї Батьківщини, правилах людської природи та в собі самому. Виявляється, що все вище перелічене може слугувати передумовами до результату подій, що які склалися. Роман, із його полівекторними мотивами та проблематикою є яскравим зразком повчальної та виховної літератури, яка посіє зерно сумнівів щодо правильності власних поглядів та вчинків у кожного, незалежно від його соціального статусу, освіти чи темпераменту.

У своїй статті «Богдан Хмельницький. Катарсис» (2010) В. Панченко проводить яскраву та очевидну паралель між тематикою, сюжетом твору та суспільно-політичною ситуацією, яка розвилася на території уже незалежної України в рік видання «Берестечка». «Домінували зневіра і готовність до поразки» [19, с. 210] - такими словами описав дослідник той проміжок часу. Чи збігається таке твердження із основними настроями які панували серед народу після тяжкої поразки українського війська? Очевидно, що так. Подорожуючи спорожнілими селами, головний герой твору скрутно переживає вагу картань, які його долають, адже як і будь-який полководець, він переносить всю вину на себе. Кожна сторінка твору просякнута гіркотою та відчуттям безнадійності, що відповідало психологічному стану як гетьмана, так і всієї нації, проте наступне, що зауважує у своїй статті Панченко – «тема подолання поразки є ключовою» [19, с. 210]. Отже, можливо, як понівечений полководець знайшов у собі сили продовжувати шлях до свободи, так само й українська нація, як і сьогодні

збиратиметься разом задля великої мети – перемоги над московським загарбником.

Як і тоді, наразі вся Україна тяжко переживає період панування безнадії, саме тому «Берестечко» є актуальною пам'яткою літературної спадщини, щоб показати народу, як він вже колись впорався із нависаючою загрозою та розрухою. Саме тому зараз найкращий час знову згадати про цю відому «історію гетьмана Богдана Хмельницького з його тріумфом і катастрофою, з його далеко не сповна використаними шансами», яка неодмінно буде спонукати до «осмислення коротких і тяжких уроків творення держави» [19, с. 209].

Безсумнівно, наголошує Панченко на тематиці книги, чия непересічна тема збігається із такими ж непересічними часами, як написання, так і друку. Уривок із анотації до першого видання «Берестечка» містив свідчення про те, що історія «з необхідності бути написаною переросла для автора в необхідність бути опублікованою» [19, с. 209]. Ліна Костенко, як поетеса та вірна громадянка своєї країни, розуміла вагомість посилу свого твору та його актуальність саме в той період. Можливо, якби ситуація посприяла швидшій його публікації, ми змогли б засвоїти цей урок раніше. Отже, не торкнутися теми політики, перекладаючи події минулого на сучасний лад, автор статті не міг. І звичайно не міг Панченко не торкнутися чудово змальованої письменницею любовної лінії поеми, яка картає серце гетьмана ледь не із такою ж інтенсивністю, що і тягар відповідальності за поразку. Обом цим сторонам медалі приділено було багато аналізу та надано свого оцінювання зі сторони автора статті.

Огорнута протиріччями постать гетьмана є одним із головних образів поеми, в ньому було не стільки того історичного портрету полководця, проте що справді хотіла зобразити поетеса, за словами В. Панченка – це «передусім козацький гетьман» [19, с. 210]. Людина зі спектром емоцій, типу вияву почуттів та психологічним світом звичайного чоловіка, на плечі якого було схилено нелегку ношу, переживає моральний занепад через втрату, невідповідність особистим та загальним стандартам та сподіванням. Отже, по суті, роман «Берестечко» - «це

монолог Богдана Хмельницького, який на наших очах переживає трагедію поразки» [19, с. 210].

Г. Жуковська також досліджувала явище деміфологізації образу Богдана Хмельницького у творчості Костенко. Цікавим є те, говорить вона, що поетеса не просто змальовує у творі психологічний портрет, а створює «здійснює своєрідну історичну реконструкцію переломної епохи часів Богдана Хмельницького» [8, с. 8]. Варто також пригадати, як змальовували образ Богдана Хмельницького у радянські часи. Звичайно, його крок до дружби з Московією призвів до того, що у цей час він став практично Мойсеєм, який начебто повів українців за правильним шляхом. Фактично Богдан Хмельницький набув лику глянцевого культурного героя «з провіденціональними настановами», як стверджує Жуковська у своїй праці [9, с. 8]. Ліна Костенко своїм романом у віршах «Берестечко» спростовує цей багаторічний образ гетьмана і, звичайно, спростовує те, що Богдан Хмельницький втілює у реальність мрію українців про возз'єднання з московитами. Цей роман є надзвичайно важливим для прочитання та дослідження в принципі для українців, але у сучасності війни він життєво важливий, адже досі бачимо, що думка про те, що «братні народи» колись таки знову будуть жити краще, побутує. І це згубно для відчуття вільної України загалом для знищення нігілізму в українців, знищення у них мотивів свободи.

Варто зауважити, що у різних творах шістдесятниці Хмельницький представлений неоднаковою мірою. У «Марусі Чурай» його образ змальований лише кількома штрихами, які презентують могутність цієї іпостасі. Натомість у «Берестечкові» гетьман у центрі оповіді, його внутрішні монологи, у яких він картає себе за програш у битві, пронизані одною думкою – чому сталась поразка. Усе це є фундаментом для твору.

1.2. Мотив у науковому дискурсі

Мотив за «Літературознавчою енциклопедією» (2007) Ковалів Ю. І. – це «стійкий формально-змістовий компонент художнього твору чи критичної або літературознавчої праці, усвідомлена частина творчості або аналізу, зумовлена художніми чи науковими потребами, відповідними інтелектуальними діями». Мотивом можуть бути «почуття, переживання, уявлення, думки, поняття, ідеї, інтереси зорієнтовані на певну мету» [10, с. 78].

За «Лексиконом загального та порівняльного літературознавства» (2001) мотив – це «відносно стійкий формально-змістовний складник художнього твору». Проте, через недостатню наразі визначеність термін може «вживатися в різноманітних значеннях». Інколи мотиви у творчості того чи іншого письменника поєднують з «проблематикою творчості» [17, с. 347].

Дослідження мотиву як літературознавчої категорії в слов'ян пов'язане перш за все з ім'ям академіка О. Веселовського. Визначення мотиву у дослідника походило від сюжету, за його словами сюжети – це «складні схеми, у образності яких узагальнилися відомі акти людського життя і психіки в формах побутової дійсності, що чергуються» [3, с. 24]. Основною ознакою мотиву він вважав «його образний, одночленний схематизм; такі нерозкладні далі елементи нижчої міфології та казки» [3, с. 22], коли Халізов – «його [мотиву] здатність виявлятися напівреалізованим у тексті, явленим у ньому неповно і часом залишатися загадковим» [22, с. 280].

І. К. Горський, автор вступної статті до «Історичної поетики» (1989), стверджує, що на думку автора праці «мотиви, як і сюжети, є схемами, але одночленими, тобто такими, які далі не можуть розкладатися». Остаточна думка Веселовського про мотив є такою: «Під мотивом я розумію найпростішу, нерозкладну оповідну одиницю, що образно відповіла на різні запити первісного розуму або побутового спостереження» [3, с. 24]. Науковець вважав мотиви «найпростішими формулами, які могли зароджуватися у різноплеми́нних середовищах са́мостійно», окрім того, на його думку, мотив має здатність «мандрувати» із твору в твір. Згідно з енциклопедією, дослідник використав цей

термін для «узгодження міграційної теорії з теорією самозародження сюжетів» [10, с. 78].

Продовжуючи характеристику мотиву щодо його походження, від Веселовського, за однією версією, «мотив виростав у сюжет» [3, с. 301], що дозволяє розуміти під мотивом «зерно сюжету», «формулу, яка породила сюжет» [17, с. 347]. За іншою — Веселовський говорить про сюжет, як «комплекс мотивів» [3, с. 301], що дає право розуміти мотив як «елемент, складову частину сюжету» [21, с. 347]. Якщо вдатися до деталей, то наведені думки не суперечать одна одній, бо якщо мотив і справді випереджав сюжет, то логічною є думка, що саме мотив є «зерном сюжету».

Мотиви за Веселовським ділилися на роди, так, наприклад простий мотив «зла стара не любить молоду красуню – тому дає їй небезпечне завдання», має такий рід: $a + b$ [22, с. 301]. Питання про те, як часто у різних народностях та культурах світу присутні повторювані або спільні мотиви та сюжети пояснюється науковцем двома способами: а) «єдністю психологічних процесів, що знайшли в них вираз»; б) «історичними впливами» [3, с. 304].

Саме на сучасному етапі розвитку версія визначення мотиву Веселовського не може задовільнити літературознавців. Наприклад, з «нерозкладністю» мотивів не погоджувався В. Пропп, наголошуючи, що ті мотиви, які автор «Історичної поетики» наводить як приклади, насправді, можуть розкладатися. «Це було б зовсім не так погано, - пише Пропп, - якби мотиви справді не розкладалися. Це дозволило б скласти показчик мотивів» [20, с. 22]. Окрім того кожен із цих елементів (а чи б) «окремо може варіюватися» [20, с. 22]. Автор «Морфології казки» доводив, що мотив «змій викрадає дочку царя» розкладається на чотири елементи, де кожен окремо варіюється. У студіях науковця, під мотивом вважаються функції персонажа, набір яких є обмеженим [10, с. 78].

Положення про первинність мотивів відносно сюжету також не видається з часів Веселовського таким безперечним, про що свідчить, наприклад, праця В. Шкловського «Про теорію прози» (1983), хоча автор праці не заперечував можливості виникнення мотивів на побутовій основі. Шкловський піддає

твердження Веселовського щодо походження мотивів критиці, а саме його роздуми, про те, як «кровозмішення у казках свідчить про первісний гетеризм, помічні звірі - сліди тотемізму, викрадення наречених у казках - спогад про шлюб за допомогою відвезення» [23, с. 29].

За Т. Кушніровою, авторкою праці «Мотив як літературознавча категорія: ознаки і типологія» (2004), поняття «мотив» «є одним із дискусійних питань сучасного літературознавства» [16, с. 1]. Авторка стверджує, що «у кожного письменника є своє коло мотивів, що визначає особливості його художнього світу, своєрідність творчого методу, самобутність митця» [15, с. 14]. Також Кушнірова у своїй статті подала версію групування мотивів за комплексами в залежності від доби, напрямку та течії. Так, вона виокремила кілька видів: міфологічні мотиви, анакреотичні мотиви та інші.

В. Халізов у своїй праці «Теорія літератури» називав мотив «компонентом творів, що має підвищену значущість (семантичну насиченість)» [22, с. 280]. Літературознавець на тому, що мотиви є активно причетними до теми та ідеї твору, але при цьому «їх не вичерпують» [22, с. 280]. Про вияв мотиву як теми твору також згадується у «Літературознавчому словнику-довіднику» (1997), а як проблематики твору – у «Літературному енциклопедичному словнику» (1987).

Щодо виявлення мотиву у вищезгаданого В. Халізова. Науковець писав, що він виступає або «як аспект окремих творів та їх циклів, як ланки їх побудови», або як «надбання всієї творчості письменника і навіть цілих жанрів, напрямів, літературних епох, всесвітньої літератури як такої» [22, с. 280]. Локалізації мотиву автор праці також приділив значення, наголосивши, що той в будь-якому разі є присутнім, проте «в формах найрізноманітніших» [22, с. 280]. Ним може бути «окреме слово або словосполучення, яке повторюється і варіюється», або чимось, що «позначається у вигляді різних лексичних одиниць», або «заголовку чи епіграфу», або ж його нам залишається лише додумати самим, коли сам мотив «пішов у підтекст» [22, с. 280].

Підсумовуючи, можна сказати, що поняття мотивів розуміється в історичній поетиці як формула, в якій «образно закріпились типові ситуації, дії, характери

тощо» [17, с. 348]. У свій час це поняття досліджували такі літературознавці, як Л. Улланд, К. Мюлленгоф, брати Грімм, З. Фройд, В. Шерер, В. Дільтей та інші.

Висновки до розділу 1

Розділ, що оглядає критичні праці про роман «Берестечко» Ліни Костенко, підкреслює його важливість для розуміння національної свідомості, історичних подій та відчуття свободи. Іван Дзюба наголошує, що «Берестечко» не просто трагічна історія битви, а загальний образ національної поразки в українській історії. Огляд критичних праць про роман «Берестечко» Ліни Костенко є важливим для розуміння національної свідомості, історичних подій та усвідомлення важливості відчуття свободи.

У своїй статті «Богдан Хмельницький. Катарсис» В. Панченко підкреслює значущість видавничого шляху Ліни Костенко, розкриваючи хронологію видання її збірок та проблеми, з якими ці видання стикалися. Також автор звертає увагу на тематику книги, яка відповідає непересічним часам її написання та друку. Панченко не уникає політичної тематики, оскільки книга «Берестечко» має важливе значення як «твір-застереження» щодо майбутньої України. Критик також звертає увагу на вразливу любовну лінію поеми, яка докладно зображує тягар відповідальності та протиріччя, що лежать на серці гетьмана. В. Панченко акцентує увагу на тому, що постать гетьмана є передусім козацьким гетьманом, а не просто історичним портретом полководця.

Таким чином, обидві статті допомагають глибше розуміти роман «Берестечко» Ліни Костенко, оглядаючи ключові мотиви та контекст твору, а також висвітлюючи значення видавничого шляху авторки та важливість його тематики у сучасних реаліях.

Особливим аспектом роману «Берестечко» є зв'язок між трьома часовими площинами і трьома аспектами оповіді. Головний герой відтворює минуле через свої спогади, але також є спостерігачем за собою, що дозволяє показати цілісну особистість Богдана Хмельницького та його зв'язок з теперішнім і майбутнім.

Зображена картина світу у романі допомагає відобразити логічний зв'язок між подіями минулого та їх впливом на сучасний час.

Підсумовуючи, роман «Берестечко» Ліни Костенко представляє портрет людини зі спектром емоцій, що виявляється у різних типах вияву почуттів та психологічному світі звичайного чоловіка. Головний герой несе нелегку ношу, переживає моральний занепад через важку втрату.

О. Стадніченко, робить акцент на історичному аспекті підґрунтя поеми. Він говорить про український народ в цілому, важливість і місце історичної спадщини та її роль у майбутньому. Водночас, роман «Берестечко» не просто передає стратегічну та практичну частину подій, але й розкриває внутрішні протиріччя та переживання головного героя. Письменниця Ліна Костенко вдається до довгих, часто емоційних монологів, які передають думки та почуття героя, щоб змусити читача відчувати відповідне. Таким чином, роман «Берестечко». Як і було сказано раніше, можна розглядати як «монолог Богдана Хмельницького, який переживає трагедію поразки».

Г. Жуковська також досліджувала явище деміфологізації образу Богдана Хмельницького у творчості Костенко. У контексті дослідження «Берестечка» важливою є також праця Г. Жуковської «Проблема історичної пам'яті у творчості Ліни Костенко», де розглядається втілення історичної пам'яті у романі.

Таким чином, аналіз статей різних критиків розкриває різні аспекти роману «Берестечко», включаючи емоційний світ головного героя, історичний контекст, моделювання минулого та історичну пам'ять. Ці дослідження допомагають краще зрозуміти сутність та глибинний зміст твору Ліни Костенко.

Загалом, роман «Берестечко» Ліни Костенко є важливим твором, який висвітлює проблему історичної пам'яті, а також переосмислює образ Богдана Хмельницького та його значення для українського народу. Цей роман має велике значення як для українців загалом, так і в контексті сучасної війни, де виникає небезпека відновлення «братерства» з Московією, що загрожує вільності та незалежності України.

У цілому, розділ надає висновки щодо роману «Берестечко» Ліни Костенко, підкреслюючи його значущість для розуміння національної історії, свободи та внутрішньої свободи особистості.

Зробивши аналіз згаданих джерел, можна зробити наступні висновки про поняття «мотив»:

«Мотив» є стійким формально-змістовним компонентом художнього твору або критичної та літературознавчої праці. Він відображає усвідомлену частину творчості або аналізу, яка виникає з художніх або наукових потреб та відповідає інтелектуальним запитам.

Мотив може бути виражений через почуття, переживання, уявлення, думки, поняття, ідеї, інтереси, спрямовані на певну мету. Він відрізняється від теми, яка представляє більш загальну семантичну одиницю.

Історія розуміння поняття «мотив» має давні коріння, починаючи з Арістотеля, і продовжується до сучасних дослідників. У різні часи поняття мотиву розглядалися як матеріальна структура твору, психологічна подія, вираження проблеми творчості та інші аспекти.

Сучасне розуміння мотиву ще не має чіткого теоретичного визначення, і тому термін використовується в різних значеннях. Часто вживають термін "мотив" для опису соціуму.

Розділ 2. МОТИВНА СТРУКТУРА РОМАНУ "БЕРЕСТЕЧКО"

2.1. Мотив національної свободи й особистої свободи

У романі «Берестечко» Ліни Костенко можна виділити декілька мотивів, які сприяють формуванню образу персонажів, підкреслюють історичний та соціальний контекст твору та допомагають краще зрозуміти його зміст.

Головний мотив у романі - мотив національної свободи. Він є центральним у творі і є причиною багатьох подій, що відбуваються в ньому. Авторка вдало показує, як важливо було для українців досягти національної свободи та відстоювати свої права та інтереси. Мотив національної свободи представлений через історичні події та героїв, які діють у романі, зокрема, звісно, через образ Богдана Хмельницького.

Ще одним важливим мотивом у романі є мотив вірності та зради. Авторка показує, як важливо бути вірним своїм ідеалам та боротьбі за свободу свого народу, але також і те, як легко може статися зрада зі сторони близьких людей. Головний герой, Богдан Хмельницький, зіткнувся зі зрадою своєї коханої, що мало фатальні наслідки для його боротьби. Мотив вірності та зради показує, що жертви, які доводиться приносити у боротьбі за свободу, можуть бути не тільки фізичними, але і духовними.

Основним літературним прийомом, який спостерігається продовж усього роману, як ми вже знаємо, є монолог. Енциклопедія Сучасної України пропонує таке визначення монологу саме у літературі: «прийом для зображення внутрішнього світу персонажа художнього твору, створення його психологічного портрета» [8]. Г. Жуковська, яка у своїх дослідженнях приділила особливу увагу трактуванню авторкою образу гетьмана, щодо цього прийому писала: «Поєднання домінуючих партій монологічного самовияву з активним сповідальним елементом робить образ Богдана рельєфним» [9, с. 8]. В. Панченко стверджує, що «Ліну Костенко цікавив Хмельницький не як полководець, а як політик, мислитель і мораліст» [19, с. 213]. Незважаючи на те, що роман є історичним і насамперед має

розкривати фактичну сторону описуваних подій, він зауважив, що поетеса передусім «створювала художню версію Берестечка» [19, с. 210].

Форма монологу слугує допоміжним елементом, що був введений задля яснішого піднесення читачеві першопричин поразки, адже за допомогою аналізу рефлексій Хмельницького ми занурюємося всередину внутрішнього світу головного героя. Чому ж плани зазнали краху? На початку твору ми бачимо полководця вже у стані пригніченості, він роздумує над наслідками останніх подій, окрім того зовсім один: «Немає війська... всі у розпорошку/Один в біді...Один – як на воді//» [11, с. 10]. Причин такому наслідку – достатньо: татарське військо здало свої позиції через ренегатство Хана Гірея, намагання повернути їх на свій бік призвело до погіршення ситуації – татарського полону. Після викупу Богдан не бачить ніякої перспективи, окрім нарікання на себе та долю та алкоголь. «Де в битвах завойовані свободи?» - запитує він сам себе [11, с. 11]. Наразі всі попередні успіхи видаються безрезультатними, адже основний раунд проганий, хоча, здавалося, умови були сприятливі: «Усе було за нас. Але програли ми!» [11, с. 58].

У довгій серії його численних «якби» гетьман згадує такі ймовірні фактори: «заклепані гусари», зрада «хаповитого хана», щедрість ворога (армії польського короля) на «вдари», нестача «глузда під чубами», незгода (дощ), «ре мст і розбрат» серед козаків, старшини, які «пішли урозбрід» [11, с. 11]. Такий вихід подій здається йому непоправним та безнадійним: «Оце і все. Одна така поразка/закреслює стонадцять перемог!//» [11, с. 11].

Передусім, як і будь-який інший полководець, Хмельницький відчуває власну відповідальність за наслідки битви, за свої злочини і гріхи перед народом. Після звільнення з полону, гетьманові трапляється дізнатися про загальні ідеї про нього, які панували на той момент в українському суспільстві.

Як і в інших творах Ліни Костенко, таких як «Маруся Чурай» та «Дума про братів неазовських», хронотоп дороги відіграє важливу роль у композиції роману «Берестечко». Тут він виявляється в дорозі, яка веде з Берестечка і до забутої Паволоцької фортеці. Тут гетьман знаходить тимчасовий притулок-темницю для

своєї самотності. Усе навколо нагадує про війну: «Колись були тут села, хутори./Тепер лиш мури оборонних веж//» [11, с. 43].

Потік думок гетьмана призводить до певних висновків. Корінь поразки, як ми з'ясуємо, був у ньому самому. Глибина емоційної травми, нанесеної коханою жінкою, Геленою, стала підставою хисткого стану душі чоловіка: «Бо я стояв до ворога обличчям,/а жінка в спину застромила ніж//» [11, с. 75].

Ліна Костенко, як майстер інтимної лірики, словами свого персонажа викладає проблематичну та водночас захоплюючу картину стосунків полководця із польською пані. Хмельницький, навіть зараз із часової дистанції бачить всю лицемірність вчинків дружини, не може позбавитися почуття глибокої прив'язаності. Герой визнає, що «беріг [її] в своїй душі як найдорожчий скарб» [11, с. 69]. Почуттям Богдана до Гелени поетесою було приділено багато уваги, адже Костенко добре розуміла, що цей епізод з життя гетьмана є вирішальною складовою комплексу чинників, що призвели до поразки.

Спектр почуттів героя, які торкаються образу Гелени є дуже широким та всебічним, тому закономірно, що настільки засадничий елемент дійсності героя так радикально на нього вплинув. Неоднозначність відношення Хмельницького до жінки виявляється в полярності таких цитат: «Було у мене щастя полинове/Красуня, пані, жінка, не дівча//» [11, с. 59], «Оту гадюку, змію зелену!/Мою Гелену... мою Гелену//» [11, с 65].

Повертаючись до суджень гетьмана стосовно долі України та його роль в ньому, у творі читач може побачити, як головний герой, як це рідко серед тогочасних та сучасних лідерів, щиро прагне визволення свого народу, його благополуччя та процвітання. Богдана глибоко ранить виснажливе становище, у якому «застрягли» його люди. З його слів виразно видно, що, як лідер, він намагався робити все можливе задля досягнення їхньої мети. Окрім того, інтенції Хмельницького є прозорими: «Але ж, на лихо, я не прагнув трону/Свободи прагнув, честі і ума//» [11, с. 99]. За чесність та простоту він був обраний полководцем та здобув пошану від земляків. Проте, незважаючи на попередні успіхи, не став одягати на голову «золоту обичайку» [11, с. 98].

Програна ще одна битва, як ще один приклад придушення української нації. Гетьман задається наступним питанням – чому ж так? Чому саме нам, українцям, так тяжко дається шлях до незалежності? Причина в нас, в інших, чи, як завжди це буває, і в тому, і в іншому?

Звісно проблеми, як це завжди буває, мають комплексне підґрунтя головний герой розмірковує над природою українців, їх невибагливий, безпретензійний світогляд, який часто стає перепорою на дорозі до вимріяних свобод. Проте, найбільших збитків, безумовно завдають нам загарбницькі сусіди: «Дав Бог сусідів, ласих до нашестя» [11, с. 132]. Численні «старші брати» віками робили з України свою арену для самозбагачення: «Ми вже мов корінь для чужої брості,/чужинських понаклепано гербів//» [11, с. 132]. Ліна Костенко у монолог свого персонажа також вводить дуже доречний тут біблійний мотив розп'яття («Розп'ято нас між Заходом і Сходом» [11, с. 82]), що порівнює Україну з Ісусом Христом, що, як і вона, розтинається на обидві сторони. Тільки замість хреста та цвяхів – ненажерливі сусіди.

Через монолог Богдана Ліна Костенко хоче донести до читача також думку про те, що нація починається із однієї людини, громадянина. Свобода однієї людини від власних психологічних кайданів означає її свободу загалом. Можливо, якби не трагічне кохання гетьмана, не його нездатність досягнути власні почуття та переживання, вміння визнати їх, все могло б скластися інакше.

Незважаючи на все, в кінці твору нас осяює віра в перемогу. Проаналізувавши, взявши себе та свої почуття в руки, Хмельницький збирає своє розкидане військо і готується до наступного кроку. З легкої руки нового в цій історії персонажа, Ганни, Богдан переживає досвід морального воскресіння: «...Вона думає, що я сплю, а я воскресаю//» [11, с. 167]. Хоча, невдовзі, чоловік дізнається про невідворотне майбутнє, що на них очікує – союз із Московією, його охоплює відчай: «Ні, Ганно, ні! аби лиш не з Москвою/Хай Україну чаша ця мине//» [11, с. 168]. Роман залишає читача із двозначними почуттями, з одного боку – Хмельницький, шляхом самопізнання подолав найбільшу психологічну кризу свого життя, з другого – його невдовзі чекає чергова невдача. Цим авторка мала

на меті ще раз нагадати нам, що доля нашої нації не є і навряд чи скоро буде легкою, українцям треба бути готовими до будь-яких викликів, щоб зберегти вистраждану поколіннями свободу.

Отже, роман «Берестечко» на прикладі однієї сторінки з історії держави ілюструє читачеві загальну поразку України в здобутті своєї незалежності, акцентує на її причинах та наслідках, і загалом, «символізує історичну знедоленість рідного народу в умовах загарбницької політики сусідніх держав, проте містить в собі перспективу воскресіння» [с. 9].

2.2. Мотив зради в романі «Берестечко»

Серед творів українських письменників «Берестечко» виділяється своєю безпосередністю та відсутністю складних підтекстів. Це вражає своєю прозорістю, іноді навіть здавалося б, занадто простою прямолінійністю. Здебільшого, критики уникали наголошувати на численних неточностях, що базуються на історичних фактах, оскільки саме вони не ставляться в центр уваги у поезії.

Вірність і зрада є однією з ключових тем у творчості Ліни Костенко. Вона досліджує внутрішні конфлікти персонажів, які виникають у зв'язку з вибором між вірністю своїм ідеалам, нації чи ідеології, та можливістю зради цих ідеалів у певних обставинах. У багатьох творах Костенко глибоко пророблені образи персонажів, які змушені стикатися з моральними дилемами щодо своєї вірності та моральних принципів. Часто ці персонажі опиняються на роздоріжжі, де їм доводиться обирати між своїми особистими переконаннями та зовнішніми обставинами, що можуть спонукати їх до зради.

У своїх творах Костенко показує, що вибір між вірністю та зрадою не завжди є чорно-білим. Вона відображає складність людської природи, де навіть найбільш вірні персонажі можуть зазнати спокуси або зіштовхнутися з ситуаціями, які ставлять їх у складні ситуації. Таким чином, тема вірності і зради у творчості Ліни Костенко відображає глибокі моральні питання, які стосуються кожного з нас і

надихають до власних роздумів про природу вірності та її обмежень у різних ситуаціях.

У романі «Берестечко» Ліна Костенко дійсно розглядає проблему вірності і зради через призму дій різних персонажів, таких як Хмельницький, Гелена, Ярема Вишневецький та інші. Ці персонажі знаходяться в складних історичних обставинах, де їм доводиться зіткнутися зі складним вибором між відданістю своїм ідеалам і компромісами, що можуть порушити цю відданість. Мотив зради в романі «Берестечко» є одним з головних тематичних напрямків, який пронизує увесь текст твору. Він дозволяє авторці ілюструвати трагічні наслідки таких вчинків для індивідів та для суспільства в цілому. У романі зрада виявляється через дії різних персонажів, таких як Ярема Вишневецький та Гелена, а також через внутрішні конфлікти головного героя, Богдана Хмельницького.

Ярема Вишневецький, як представник польської шляхти, зраджує своїх союзників. Він демонструє амбіції та жадібність, готовий зрадити своїх земляків ради особистих інтересів. Гелена, зі свого боку, також виявляє зраду шляхом прийняття рішень, які суперечать ідеалам та інтересам Хмельницького. Навіть сам Хмельницький, незважаючи на його патріотичний дух та відданість національній справі, має свої власні моменти внутрішньої боротьби та сумнівів, що впливають на його рішення та дії.

Для Хмельницького, який виступає в романі як гетьман та національний лідер, питання вірності стає особливо актуальним. Він мусить приймати важливі рішення, які впливають на долю свого народу, і ці рішення можуть зіштовхнути його із певними наслідками. Його внутрішній конфлікт між особистими бажаннями та обов'язками перед народом є однією з центральних тем роману.

Таким чином, через дії персонажів, зокрема Хмельницького, Ліна Костенко розкриває складність вибору між вірністю своїм ідеалам та необхідністю йти на компроміси в умовах складних історичних обставин. Це дає можливість читачеві глибше зрозуміти моральні протиріччя, які стоять перед героями роману та викликають їхні внутрішні конфлікти.

Гелена, як персонаж у романі «Берестечко», втілює в собі образ невірної коханки. Гелена стоїть перед вибором між власним щастям та ідеалами коханого, Хмельницького, і високими цілями народної боротьби за свободу. За словами Ю. Бондаренко, «зрада дружини вивела [Хмельницького] з рівноваги, порушила психологічну стабільність, необхідну лідерові» [2, с. 8].

Гелена, як уособлення вірності своєму коханому та своїм ідеалам, знаходиться під тиском зовнішніх факторів, які ставлять під загрозу її віру та відданість. Вона може бути змушена приймати рішення, які викликають конфлікт інтересів та порушують її моральні принципи. Це робить образ Гелени більш складним та реалістичним, адже він демонструє, як навіть найчистіші ідеали можуть бути піддані випробуванням у важких історичних умовах.

У своїй статті О. Лілік переносить частину відповідальності за зраду дружини на самого Хмельницького, стверджуючи, що причина була також саме у його гетьманській діяльності: «...можливо, через це гетьманство, через цей важкий хрест він [Хмельницький] не мав душевного спокою і простого людського щастя, не був достатньо дбайливим чоловіком і батьком, через що і сталася зрада Гелени» [18, с. 1].

У романі «Берестечко» образ Яреми Вишневецького відіграє ключову роль у розкритті мотиву зради та його наслідків для нації. Ярему Вишневецького зображено як представника польської шляхти, який виявляє вірність своїм інтересам та польській короні. Порушенням його вірності стає його перехід на сторону ворога Хмельницького заради своїх особистих інтересів та лояльності до польської корони. Це діяння відображає його моральну капітуляцію перед владою і прагнення зберегти свої привілеї та статус у польському суспільстві.

Через образ Яреми Вишневецького авторка показує, що зрада може мати серйозні наслідки для нації і для тих, хто її очолює. Цей образ ілюструє конфлікт інтересів, який існує серед української знаті того часу, коли деякі представники шляхти віддавали перевагу своїм особистим інтересам над інтересами свого народу і були готові вчинити зраду для збереження свого статусу та привілеїв.

У романі Ліна Костенко змальовує образ Яреми Вишневецького однобічно, як зрадника. Ярема є одним з ключових персонажів, який не викликає суперечливих почуттів у читача, адже є висвітлений суто з темного боку авторкою твору. Хоча спочатку він був вірним союзником Богдана Хмельницького, з часом його вірність коливається.

В образі Вишневецького авторка не вдається до передання складності людської природи, як це робили інші автори, які писали про цього історичного діяча. У романі головним героєм було згадано його амбіції, жадібність і бажання досягти влади і багатства за будь-яку ціну. Ярема не має стійких моральних принципів і готовий зрадити своїх союзників, включаючи Хмельницького, задля особистої вигоди. Його дії спричиняють серйозні наслідки для українського народу, це свідчить про його безморальність та безпринципність.

Ярема Вишневецький виступає проти Хмельницького та українського народу, підтримуючи польську корону і польську владу. Його вчинки викликають розчарування та обурення серед українських ватажків, а у Хмельницького поглиблюються усвідомлення зради свого оточення. Образ Вишневецького також може бути розглянутий як символ конфлікту між двома культурами та ідеологіями — українською та польською. Він відображає відданість польським інтересам та владі, навіть за рахунок зради власного народу та колишніх союзників. Біль за нечесні дії загарбників відображено у наступній цитаті: «І я повстав./Душа спитала — доки?!/Втопили край у підлості і злі./І я сказав: чужинці, дайте спокій./Не сійте зради на моїй землі//» [10, с. 109]

Таким чином, образ Яреми Вишневецького допомагає розкрити мотив зради у романі, відтворюючи конфлікт інтересів та ідеологій, що відіграли важливу роль у подіях, які спричинили поразку під Берестечком. Цей образ у романі Ліни Костенко є ілюстрацією складного морального протиріччя між вірністю та зрадою, а також проблеми єдності нації. Його персонаж є важливим символом зради та підступності серед старшини, що призводить до руйнування єдності і морального розколу в українському народі.

Ярема Вишневецький, як старшина, мав би бути прикладом лідерства та відданості народові, однак його амбіції та особисті інтереси переважили над загальним благополуччям. Він прагнув до влади і багатства, навіть якщо це означало зраду власного народу. Його дії під час облоги Берестечка, коли він сприяв відкриттю воріт для ворожого вторгнення, стали символом катастрофічної зради та підступності. Окрім того, згадується також про зрадливого хана Гірея: «Якби не ті заклепані гусари.../якби не зрадив хаповитий хан//» [10, с. 11].

Богдан Хмельницький, як лідер українського народу, усвідомлював масштаб проблеми внутрішньої зради. Його роздуми та почуття стосовно цього питання відображають його біль та розчарування у власному оточенні. Він усвідомлює, що саме внутрішня зрада та підступність можуть бути ключовими причинами поразок у боротьбі за національну свободу. Ці роздуми допомагають йому усвідомити важливість моральних принципів та справедливості у національній боротьбі.

Далі у романі образ Вишневецького та роздуми гетьмана Хмельницького про внутрішню зраду розгортаються як ключовий мотив, який впливає на подальший розвиток подій та характери персонажів. На тлі внутрішньої зради та втрат, які вона призводить, український народ починає розуміти необхідність єдності та вірності в боротьбі за свої права та свободу. Під впливом зради він змушений згуртуватися, посилювати свої зусилля та визначити нові стратегії для досягнення своїх цілей.

На фоні образу Вишневецького, який представляє внутрішню зраду, роздуми Богдана Хмельницького у творі щодо цього питання є важливим елементом. Гетьман відчуває тяжіння до причин поразок свого народу та постійно аналізує можливість внутрішніх зрад як одну з них. Згадуючи ім'я Яреми та розглядаючи його дії, Хмельницький робить висновки про важливість єдності та вірності серед своїх учасників. Він розуміє, що зрада власних може стати ще більшою загрозою, ніж зовнішній ворог. Такий аспект зміцнює його переконання у необхідності пильного стеження за діяльністю своїх оточуючих та підтримки тих, хто дійсно вірний козацьким ідеалам та боротьбі за національні інтереси.

Крім того, у роздумах гетьмана також відображена внутрішня боротьба з власними сумнівами та невдачами, що підсилює його внутрішній конфлікт та робить його образ більш глибоким і багатограним.

У цілому, образ Вишневецького та роздуми Богдана Хмельницького про внутрішню зраду глибоко проникають в сутність проблеми вірності та зради, розкриваючи її важливість у контексті національної боротьби. Цей мотив стає ключовим для розуміння складності української історії та важливості моральних цінностей у забезпеченні національного єднання та вільного розвитку.

2.3. Роль слова в духовності нації

Мотив ролі мистецтва слова є одним із провідних у творчості Ліни Костенко. Цей мотив проявляється як у її ліричних творах, так і в прозових і драматичних творах.

У ліричних поезіях, таких як «Доля», «Чекаю дня, коли собі скажу», «Ти знов прийшла, моя печальна музо» та інших, Костенко розглядає мистецтво слова як засіб вираження внутрішніх почуттів, думок і емоцій. Вона використовує слово як знаряддя для спілкування зі світом, для вираження своїх уявлень і переживань, а також як засіб впливу на читача.

У своїх прозових творах, таких як романи «Маруся Чурай», «Берестечко» і драматична поема «Сніг у Флоренції», Костенко також активно розвиває мотив ролі мистецтва слова. Вона досліджує, як слово може впливати на суспільство, як воно формує наше світосприйняття та взаємини між людьми. У цих творах мистецтво слова виступає як засіб не лише для самовираження авторки, а й для впливу на читача, для викликання у нього певних почуттів, думок і рефлексій.

Таким чином, мотив ролі мистецтва слова пронизує всю творчість Ліни Костенко, віддзеркалюючи її віру в силу слова як засобу комунікації та впливу, а також постійний пошук глибинного змісту в словесній формі.

У творчості Ліни Костенко, особливо у її романах «Маруся Чурай» та «Берестечко», а також в драматичній поемі «Сніг у Флоренції», невід'ємною складовою є розкриття трагічних сторінок української історії та акцентування уваги на розвитку духовності нації через мистецтво слова.

Ліна Костенко, як майстер слова, вдається до мистецької трансформації історичних подій, вплітаючи їх у витончені літературні твори. У романах «Маруся Чурай» та «Берестечко» вона не лише розкриває історичні факти, але й вбирає їх у тканину своєї поезії, створюючи власну інтерпретацію подій і висловлюючи свої думки про значення цих подій для нації.

У цих творах мистецтво слова відіграє ключову роль у презентації української нації для світу. Костенко, через свої романи та поему, пропонує свою версію історії України, звертаючись до глибинних моментів національного самовизначення та боротьби за свободу. Вона доводить, що культурна спадщина та історія нації можуть бути успішно висвітлені через слово, що відображається в її творчості.

Необхідно також звернутися до ролі слова у формуванні духовності нації. У ліричних віршах Ліни Костенко, а також у діалогах героїв її романів, підкреслюється важливість слова як засобу внутрішньої трансформації та самопізнання. Слово стає інструментом для вираження душевних станів, піднесення моральних цінностей та розвитку культурної свідомості нації.

У синтезі цих ідей Ліна Костенко висловлює думку, що «Україна в слові не зачата» [12, с. 129], підкреслюючи тим самим велич мистецтва слова в процесі втілення національної ідентичності та історії.

Отже, мистецтво слова в творчості Ліни Костенко є не лише засобом вираження поетичної майстерності, але й могутнім інструментом у відображенні трагічних сторінок національної історії, розвитку духовності нації та презентації української культури для світу.

Романи «Маруся Чурай» і «Берестечко» є важливими творами української літератури, які відзначаються глибоким осмисленням ролі мистецтва в суспільстві та житті окремої особистості. Для аналізу цієї теми, звернемося до конкретних

цитат з обох романів та віршів Ліни Костенко. У романі «Маруся Чурай» ми бачимо, як головна героїня, Маруся, відчуває потребу у виразі своїх почуттів та думок через мистецтво слова: «І десь в ті дні, несміло, випадково,/хоч я вже й пісню склала не одну,/печаль моя торкнула вперше слово,/як той кобзар торкав свою струну//» [12, с. 52]. Ми можемо бачити, як Маруся відчуває себе зв'язаною з мистецтвом слова, як воно допомагає їй виразити свої почуття навіть у найтемніші часи: «А я піснями біль тамую./Увечері, бувало, сидимо,/задумаюсь, затихну, засумую./Пряду печаль... Співається само//» [12, с. 63].

У романі «Берестечко» мистецтво також відіграє важливу роль у формуванні ідентичності та духовності нації. «Та прийде час, як перед Богом свідчу,/ще буде Слово, більше за слова//» [11, с. 141]. Ця цитата показує, що у світі, де, здавалося б, влада знаходиться у руках воїнів і політиків, мистецтво слова виступає як справжня сила, що об'єднує націю та надає їй силу для подолання випробувань.

У віршах поетеси, присвячених темі мистецтва, ми також бачимо її глибоке розуміння ролі слова в суспільстві та культурі. У цих рядках ми бачимо, як поетеса підкреслює важливість слова як інструменту боротьби, засобу виразності та засобу досягнення мети. Мистецтво слова для неї стає не лише засобом виразності, але й справжнім засобом впливу та зміни.

Ліна Костенко, у своєму першому історичному романі «Маруся Чурай», виявила велику увагу до відображення трагічних сторінок національної історії, акцентуючи увагу на ролі мистецтва слова у цьому процесі.

У діалозі між Марусею Чурай і дяком, відбувається глибоке осмислення ролі слова в духовному житті нації. Діалог стає символічним обміном поглядами на значення слова і його вплив на суспільство. Слова дяка, які звучать як запитання і водночас заклик до дії, наочно демонструють важливість письменництва та розповсюдження історії та культурних цінностей: «Велике діло писані слова!» [12, с. 131] - цими словами дяк підкреслює важливість письменництва як інструменту збереження та передачі знань та історії. «А хто напише, або написав/велику книгу нашого народу?!» [12, с. 129] - це запитання, що ставиться дяком, вказує на відсутність чіткої та повноцінної історії та культурних текстів, які б

відображали багатство духовної спадщини народу. У рядках поетеси звучить турботлива думка про необхідність великої книги, що зберегла б національну пам'ять.

«Хто знає, що тут відбулося?/Хто розказав це людям до пуття?» [12, с. 131] - це питання відображає необхідність розповсюдження знань про минуле народу через письмові твори та історичні наративи. Таким чином, у цьому діалозі Ліна Костенко акцентує увагу на важливості слова для збереження культурної спадщини та формування ідентичності нації. Передача історії та цінностей через письмо стає важливою складовою духовного життя нації, що підтримує її традиції та сприяє розвитку культурного самоусвідомлення.

Увесь діалог дяка з Марусею свідчить про занепокоєння героєм, а також автором, станом національної свідомості, про її бажання мати достойний народний епос, який передавав би правдивість історії та культури українського народу. Чоловік звертається до дівчини, підкреслюючи важливість письменства: «От був народ! Що римляни, що греки./На всі віки нащадкам запасли./А ми... А ми!.. Хоч би які лелеки/Гомера нам в колиску принесли.//» [12, с. 130]. Цей вислів відображає усвідомлення персонажем величчя слова як полівекторного, великого інструмента. У цьому діалозі авторка звертає увагу на те, що лише через мистецтво слова нація може знайти себе, зберегти свою історію та культуру, а також знайти силу для подолання трагічних випробувань.

У романі «Берестечко» Ліна Костенко так само робить акцент на проблемі ролі слова. Цей мотив проявляється через роздуми різних персонажів, зокрема, через роздуми головного героя – Богдана Хмельницького. У своїй статті Панченко говорить про те, як «...особливо відчутний авторський голос у тих фрагментах Богданового монологу, де йдеться про потребу нації у Слові «піїта»» [19, с. 1].

У романі ми бачимо, як гетьман, лідер нації в часи турбулентних подій, свідомо розуміє значення слова як інструменту боротьби та формування історичної пам'яті. Один із його роздумів щодо цього мотиву звучить наступним чином: «Бо лиш народи, явлені у Слові,/достойно жити можуть на землі» [11, с. 111]. Ці слова відображають усвідомленість Хмельницького про важливість

збереження історичної пам'яті народу через слово. Вони свідчать про те, що він розуміє потребу висвітлення та фіксації історичних подій через письмове слово, щоб нащадки знали та розуміли свою спадщину.

Подібно до роздумів свого героя, сама письменниця в романі відзначає важливість розкриття трагічних сторінок національної історії та значення мистецтва слова в пробудженні національної свідомості. Її глибокі роздуми про це пронизують текст роману, відображаючи її власне розуміння та віру у силу слова як засобу збереження культурної спадщини. Вона визнає, що історія народу може бути відтворена та передана наступним поколінням тільки за умови, що вона відображена у високій художній формі.

Роздуми Б. Хмельницького, а також відображення думок письменниці на сторінках цього роману відкривають різноманітні аспекти цієї проблеми, які можна аналізувати.

Поглиблюючи власні роздуми, Б. Хмельницький в романі висловлює наступну думку: «У них Боплан, у них і Шевальє./А наше слово дожило до смерті, але для світу й досі ще не є» [11, с. 140]. Ця фраза свідчить про те, що для Хмельницького слово має надзвичайну вагу і вплив на народ. Він розуміє, що слово може стати інструментом впливу на історію, культуру та свідомість нації.

Мандрівний дяк також висловлює занепокоєння стосовно недостатнього розкриття трагічних сторінок національної історії: «Неназване, туманом пойнялося./Непізнане, пішло у небуття./І десь, колись, через багато літ, ніхто цього й не втямить вже як слід//» [12, с. 131].

У свою чергу, Ліна Костенко, через героїв свого роману, відображає роздуми про роль слова у формуванні самоідентичності нації та самопрезентації своєї культури для інших народів світу. Наприклад, у роздумах дяка звучить: «Усі віки ми чуєм брязкіт зброї,/були боги в нас і були герої, який нас ворог тільки не терзав!/Але говорять: «Як руїни Трої,/Про Київ так ніхто ще не сказав» [12, с. 130]. Ці слова свідчать про її бажання, щоб правда про минуле була відомою та зрозумілою, щоб історія України була представлена належним чином.

У романі «Берестечко» поетеса продовжує розкривати роль мистецтва слова, детально аналізуючи роздуми головного героя, Богдана Хмельницького, а також відображаючи власні думки і погляди на цю проблему.

Богдан Хмельницький у романі робить численні роздуми щодо значення мистецтва слова у житті народу. Наприклад, він питає: «І де той геній, до народу дбалий,/щоб розбудив наш умисел оспалий?!/І не нікчемним словом, що як нежить,/а як народу гідному належить!» [11, с. 140]. Це питання відображає його турботу про те, щоб історія та культура українського народу були представлені у світовому культурному контексті.

Узагальнюючи, у романі «Берестечко» Ліна Костенко надає значний обсяг роздумів про роль мистецтва слова у формуванні національної ідентичності, збереженні культурної спадщини та презентації української культури на світовій арені.

Висновки до розділу 2

Мотивна структура «Берестечка» є складною та глибоко продуманою. Мотиви, що присутні у романі, розкривають не тільки історичний та соціальний контекст подій, але й глибокі людські почуття та моральні цінності. Їхнє розкриття допомагає краще зрозуміти мету та ідейну спрямованість роману, а також розвиває наше розуміння української культури та літератури.

Усі три мотиви - свобода, війна та насилля, вірність та зрада - переплітаються у романі та доповнюють один одного, створюючи складну мотивну структуру твору.

Образ Богдана Хмельницького у романі є складним та багатогранним, він дозволяє краще зрозуміти історичний та соціальний контекст того часу, а також проблеми та виклики, з якими стикалися український народ та його лідери. Дослідження образу Богдана Хмельницького в інтерпретації авторки є важливим

кроком у поглибленні розуміння української культури та літератури, а також сприяє розвитку літературознавства та культурології.

Крім того, образ Богдана Хмельницького в інтерпретації авторки може бути розглянутий як приклад становлення та розвитку національної ідентичності в Україні. Реалістичне та глибоке зображення головного героя, з його світлими та темними сторонами, може відображати реалії українського суспільства того часу, його духовність, прагнення до свободи та незалежності.

У романі поетеса якнайкраще розкриває роль мистецтва слова, детально аналізуючи роздуми своїх героїв, а також відображаючи власні думки і погляди на цю проблему. Через персонажів своїх романів вона відображає роздуми про роль слова у формуванні самоідентичності нації та самопрезентації своєї культури для інших народів світу. Численні цитати із обох історичних романів авторки свідчать про її бажання, щоб правда про минуле була відомою та зрозумілою, щоб історія України була представлена належним чином.

Повертаючись до мотивів, Ліна Костенко також показує, як важливо бути вірним своїм ідеалам та боротьбі за свободу свого народу, але також і те, як легко може статися зрада зі сторони близьких людей. Головний герой зіткнувся зі зрадою своєї коханої жінки, що мало фатальні наслідки для його боротьби. Мотив вірності та зради показує, що жертви, які доводиться приносити у боротьбі за свободу, можуть бути не тільки фізичними, але і духовними.

Окрім того, один із головних мотивів у романі – це мотив національної свободи, який є центральним у творі і є причиною багатьох подій, що відбуваються в ньому. Автор вдало показує, як важливо було для українців досягти свободи національної та відстоювати свої права та інтереси.

Розкриваючи болісні сумніви, муки та прозріння Богдана Хмельницького, Костенко дає йому зрозуміти, що єдина свобода в житті - це свобода всередині самої людини, і закликає його боротися за незалежність своєї країни.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було підтверджено важливість національної ідеї волелюбності у романі у віршах «Берестечко» Ліни Костенко і загалом було аргументовано актуальність цього твору. Мотив свободи та згубної сили війни є ключовими у формуванні ідейного спрямування та глибинного змісту роману. Авторка показує, як важливо було для українців досягти свободи національної та внутрішньої, і як це було пов'язано з війною та насильством. Важливою темою є також проблематика вірності та зради, яка пов'язана з особистим станом головного героя та його діями.

Дослідження мотиву національної та внутрішньої свободи в романі «Берестечко» має важливе значення для поглиблення розуміння української культури та може внести вагому лепту у розвиток літературознавства та культурології. Розкриття мотивної структури роману допомагає читачеві краще зрозуміти ідейний зміст та цінності української літератури, а також виявити історичні та соціальні контексти того часу. Дослідження інших авторів, які займалися темою образу Богдана Хмельницького в літературі, може доповнити та поглибити розуміння його образу в романі «Берестечко».

Можна і потрібно стверджувати, що роман «Берестечко» займає важливе місце в українській літературі та є важливим джерелом для вивчення історії нашого народу, для того, аби народ України бачив помилки минулого «братерства» із росіянами.

Важливо зазначити, що роман «Берестечко» є не тільки історичною хронікою подій, які відбувалися на території України у XVII столітті, але й відображає важливі проблеми та ідеї, які є актуальними й досі. Також цей роман є драмою однієї людини, яка, фактично, уособлює кожного українця, який міг повірити у братерство із росіянами, довіритись росіянам. Адже навіть той факт, що Україна продала всю ядерну зброю і одним із гарантів безпеки для знезброєної України стала Росія, яка через кілька років сама ж напала на мирні території України, дає нам розуміння – у обіцянках Росії ще з часів Хмельницького не було і краплі правди.

Однією з найважливіших ідей є мотив свободи, який має велике значення для української нації та культури. Він показує, як важливо мати волю та право на вільне життя та самовизначення. Іншим важливим мотивом є мотив насильства та війни, який допомагає зрозуміти, як важко переживати війну та як вона впливає на людей та суспільство в цілому. Як війна знищує людину і фізично, і навіть коли залишається фізично людина, то морально вона понівечена.

У романі «Берестечко» також дуже важливо розкриття образу Богдана Хмельницького, який зображується як глибокий та складний характер. Він є не лише національним героєм, а й людиною зі своїми проблемами та слабкостями. Це дозволяє читачеві краще зрозуміти історичний контекст та ліричного героя як звичайну людину, яка картає себе за поразку у битві.

Таким чином, дослідження мотивної структури роману «Берестечко» є важливим кроком у розумінні української культури та літератури. Розкриття мотивів та ідей, які виникають у романі, дозволяє читачеві краще зрозуміти його глибинний зміст та ідейну спрямованість.

Отже, дослідження мотивної структури роману «Берестечко» та інших творів української літератури є важливим кроком у поглибленні розуміння української культури та літератури, допомагає вивчити історичний та соціальний контекст творів, а також сприяє розвитку літературознавства та культурології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш С. Г. Творчість Ліни Костенко в ідейно-художньому контексті літературної доби : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / С. Г. Барабаш. – Львів, 2004. – 44 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124049125> (дата звернення: 09.05.2024)
2. Бондаренко Ю. Людина – центр історії в романі Ліни Костенко «Берестечко» (до проблеми формування історичної свідомості школярів). Урок української. 2004. № 11–12. С. 26– 30. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/663/1/%d0%9b%d1%8e%d0%b4%d0%b8%d0%bd%d0%b0%20-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80%20%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%97%20%d0%b2%20%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%bd%d1%96%20%d0%9b%d1%96%d0%bd%d0%b8%20%d0%9a%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%e2%80%9c%d0%91%d0%b5%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%87%d0%ba%d0%be%e2%80%9d.pdf> (дата звернення: 07.05.2024)
3. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – Москва, 1989. URL: https://biblio.imli.ru/images/abook/teoriya/Veselovskij_A._N._Istoricheskaya_poetika.1989.pdf (дата звернення: 07.05.2024)
4. Волянська Г. В. Кухар Л. А., Панченко В. Є., Кононенко В. О., Ліна Костенко : біобібліогр. покажч. /; М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2015. – 288 с. URL: https://nlu.org.ua/resources/nashi_vydannya/lina.pdf (дата звернення: 09.05.2024)
5. Гноєва Н. (2018). Мотив національної свободи та внутрішньої свободи особистості в романі «Берестечко» Ліни Костенко. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Філологія, (78), 119-122. Бовсунівська Т. В. Екфразис & інтермедіальність // Літературозн. студії. 2013. Вип. 39 (1). С. 109–115. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=VKhIFL_2018_78_25 (дата звернення: 11.05.2024)

6. Дзюба І. Є поети для епох – Київ: Либідь, 2011. – 208 с. URL: <https://4read.org/2559-dzyuba-yvan-ye-poeti-dlya-epoh.html> (дата звернення: 08.05.2024)

7. Дроздовський Д., Хвилі Часу // Ліна Костенко. Річка Геракліта. - Київ: Либідь, 2011. - С. 280-322. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=emX0vX94JeQC&citation_for_view=emX0vX94JeQC:4TOpqqG69KYC (дата звернення: 07.05.2024)

8. Железняк М. Г., Іщенко О. С., Монолог // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – URL: <https://esu.com.ua/article-69184> (дата звернення: 11.05.2024)

9. Жуковська Г. Проблема історичної пам'яті у творчості Ліни Костенко: Дис. канд. філол. наук: 10.01.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2001. - 235арк. - Бібліогр.: арк.218-235. URL: https://uu.edu.ua/upload/universitet/Osobisti_zdobutki/Zahist_disertaciy_A_Z/Zhukovska.doc (дата звернення: 11.05.2024)

10. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія Том 1, Том 2. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat1> (дата звернення: 11.05.2024)

11. Костенко Л. Берестечко : іст. Роман – Київ : Либідь, 2010. – 232 с. URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%BE-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD-%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B8->

[%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.html](#)

(дата звернення: 12.05.2024)

12. Костенко Л. В. Маруся Чурай. Історичний роман у віршах. Київ: Радянський письменник, 1979. 183 с. URL:

https://shron3.chtyvo.org.ua/Kostenko_Lina/Marusia_Churai.pdf? (дата звернення: 10.05.2024)

12. Костенко Л. Навчальний посібник – хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Григорія Ключека. Кіровоград: Степова Еллада, 1999.

320 с. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Kostenko_Lina/Duma_pro_brativ_Neazovskykh/ (дата звернення: 10.05.2024)

14. Костенко Л. Сад нетанучих скульптур – Київ : Рад. письменник, 1987. – 207 с. URL: <https://4read.org/724-lna-kostenko-sad-netanuchih-skulptur.html> (дата звернення: 10.05.2024)

15. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / Ш24 [Ю. Шаповал, Л.Нагорна, О.Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю.Шаповала. – Київ: ІПЕНД, 2013. – 600 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6839-5/978-966-02-6839-5.pdf> (дата звернення: 10.05.2024)

16. Кушнірова Т. В. Мотив як літературознавча категорія : ознаки і типологія Збірник наукових праць // Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка . Випуск 1 (34). – Полтава, 2004. – С.3-11. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7018/1/%d0%9a%d1%83%d1%88%d0%bd%d1%96%d1%80%d0%be%d0%b2%d0%b0_%d0%9c%d0%be%d1%82%d0%b8%d0%b2%20%d1%8f%d0%ba%20%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82%d1%83%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%20%d0%ba%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%b3%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f.pdf (дата звернення: 10.05.2024)

17. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с. 966-7577-88-0. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Volkov_Anatolii/Leksykon_zahalnoho_ta_porivnialnoho_literaturoznnavstva.pdf?PHPSESSID=1ken4dlamfod0nfl9ajnp86g10 (дата звернення: 11.05.2024)

18. Лілік, О. "Поразка - це наука. Ніяка перемога так не вчить": вивчення роману Ліни Костенко "Берестечко" в школі, 11 клас // Українська література в загальноосвітній школі. – 2008. – № 7-8. – С. 38-46. URL: https://tvory.net.ua/ukrainska_literatura/statti/2/1320.html (дата звернення: 12.05.2024)

19. Панченко В. Є. Богдан Хмельницький, катарсис // Костенко Л. В. Берестечко: Історичний роман. – Київ: Либідь, 2010. – С. 207–217. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad783a82-7c8b-4f47-ad2c-1dc1fc38d457/content> (дата звернення: 11.05.2024)

20. Пропп В., Я. Морфология сказки. – Москва, 1969. URL: https://imwerden.de/pdf/propp_morfologiya_skazki_academia_1928_text.pdf (дата звернення: 10.05.2024)

21. Стадніченко О. О. Художня концепція національної історії в романі Ліни Костенко «Берестечко» // Вісн. Запорізького держ. ун-ту : Зб. наук. ст. – 2001. – № 3. – С. 125–128. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/728.pdf> (дата звернення: 10.05.2024)

22. Хализев В.Е. Теория литературы. Учеб. – Москва, 1999. URL: https://drive.google.com/file/d/1mJoX6y_s_qe5t7Kn7V6SsF0peFINksFW/view (дата звернення: 10.05.2024)

23. Шкловский В. О теории прозы. – Москва, 1925. URL: https://monoskop.org/images/7/75/Shklovsky_Viktor_O_teorii_prozy_1929.pdf (дата звернення: 10.05.2024)

Анотація

Петренко Е. В. Провідні мотиви роману «Берестечко» Ліни Костенко

Об'єкт дослідження – історичний роман у віршах «Берестечко» Ліни Костенко.

Предмет дослідження – провідні мотиви роману "Берестечко" Ліни Костенко.

Мета роботи полягає в розкритті провідних мотивів роману "Берестечко" Ліни Костенко.

Однією з невід'ємних складових кожного літературного твору є мотив. У творі «Берестечко» Ліни Костенко ми можемо спостерігати довершений приклад стійкої мотивної структури. Мотив як літературне явище досліджували О. Веселовський, В. Пропп, В. Халізов, В. Шкловський, Т. Кушнірова та інші. Загалом, науковці визначають мотив як стійкий формально-змістовий компонент художнього твору чи критичної або літературознавчої праці. У романі «Берестечко» присутні мотиви особистої та національної свободи, мотив зради, історичної пам'яті та мистецтва мистецького слова.

Ключові слова: мотив, мотив зради, мотив свободи, історична пам'ять, шістдесятництво.

Summary

Petrenko E. V. Leading motifs of the novel "Berestechko" by Lina Kostenko

Research object is poetic historical novel "Berestechko" by Lina Kostenko.

Research subject is leading motifs of the novel "Berestechko" by Lina Kostenko.

The purpose of the work is to reveal the leading motives of the novel "Berestechko" by Lina Kostenko.

One of the integral components of every literary work is a motive. In the work "Berestechko" by Lina Kostenko, we can observe a perfect example of a stable motive structure. Motif as a literary phenomenon was studied by O. Veselovskyi, V. Propp, V. Khalizev, V. Shklovskyi, T. Kushnirova and others. In general, scientists define a motif as a stable formal and content component of an artistic work or a critical or literary

work. In the novel "Berestechko" there are motifs of personal and national freedom, the motif of betrayal, historical memory and the art of artistic word.

Key words: motif, motif of betrayal, motif of freedom, historical memory, «shistdesyatnytstvo».